

Kremnická banícka čipka

Banícka čipka bola určená predovšetkým pre bohaté meštianske rodiny. Najstaršími čipkárskymi strediskami boli banícke osady okolo Kremnice, Banskej Štiavnice, Banskej Bystrice a Prešova, kde sa čipky preukázateľne robili už začiatkom 17. storočia. Obyvatelia tu boli veľmi chudobní, lebo príroda neposkytovala veľa možností pre poľnohospodárstvo. Ženy, dcéry a vdovy baníkov si privyrábali paličkovaním hlavne v zimnom období, robili na objednávku, preto bola ich práca prispôbená požiadavkám kupujúceho. Ako náhradný zdroj obživy slúžila táto činnosť v rodinách baníkov aj v čase stagnácie baníctva. Ale nemyslite si, že na tom čipkárске rodiny zbohatli. Výnos im stačil sotva na prežitie, pričom v zahraničí sa v tom čase vyvažovali ručné čipky zlatom. Dokonca čipkárky museli platiť ročný poplatok, aby nemuseli ísť do služby, lebo čipkárstvo sa považovalo za tzv. ľahkú prácu. Napríklad v roku 1676 kremnická mestská rada zdanila prácu čipkárok ročným poplatkom vo výške jedného zlatého.

Banícka čipka je redšia, prevažuje biela farba, neskôr sa objavuje béžová. Ide najmä o mnohopárovú čipku. Pre porovnanie, paralelne s baníckou sa rozvíjala aj roľnícka čipka, ktorá je určená pre ľudový kroj, je hustejšia a používa širšiu škálu farieb.

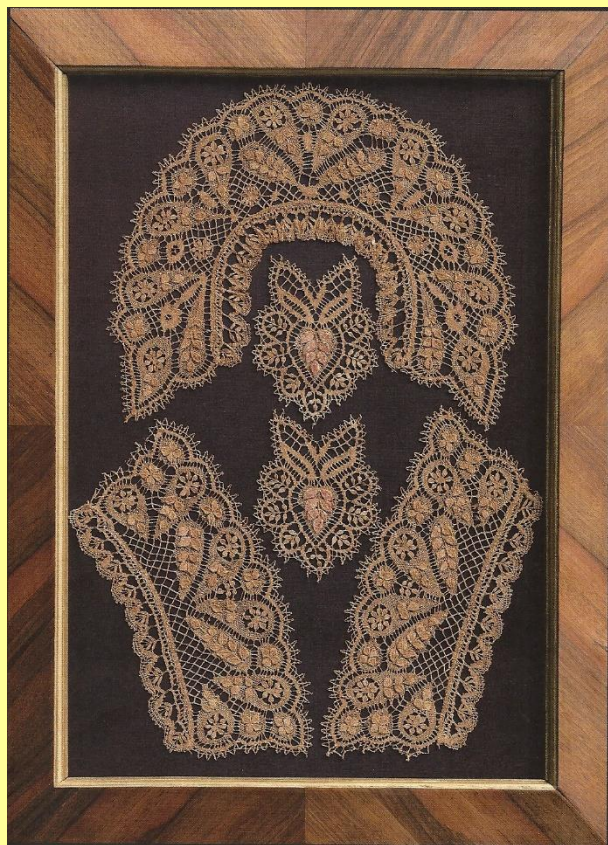
Po usilovnom zbieraní materiálov v archívoch a štvormesačnej intenzívnej práci vyšla autorke Lucii Krchnákovovej kniha **Kremnické čipkárske školy 1888 – 1953**. Jej uvedenie do života sa konalo 13. decembra minulého roka aj za prítomnosti členov Kremnického baníckeho spolku. Hneď po prezentácii knihy nasledovala vernisáž výstavy **Cesta kremnickej čipky**. Súčasťou vernisáže bolo vystúpenie členov Kremnického baníckeho spolku, ktorí zahájili program „čipkárskou piesňou“ Chodila dievčina po hore plačúci. Potom samozrejme zaznela banícka hymna Zdar boh hore. Po vystúpení škôlkarov sme si ešte vypočuli pesničky Banický koník a Haviari, haviari. A pretože bol predvianočný čas, program sa končil piesňou Daj boh šťastia tejto zemi.

O dva mesiace neskôr, v piatok 22. februára 2019, sme sa znovu stretli v galérii Národnej banky Slovenska - Múzea mincí a medailí, tento krát na komentovanej prehliadke pripravenej pre členov Kremnického baníckeho spolku. Dočasnou výstavou Cesta kremnickej čipky nás sprevádzala jej autorka Lucia Krchnáková. Exponáty boli vystavené v troch miestnostiach. Prvá bola venovaná rodine Angyalovej a založeniu čipkárskej školy. Hlavným iniciátorom zriadenia čipkárskej školy v kremnickej oblasti bol Vojtech Angyal, maliar a učiteľ kreslenia na štátnej reálnej škole

v Kremnici. Kremnická čipkárska škola vznikla v roku 1888 a jej prvým pôsobiskom bol dom V. Angyala. Ema Angyalová a jej žiačky paličkovali hlavne podľa návrhov V. Angyala. Tieto čipky viackrát ocenila

odborná i laická verejnosť na medzinárodných výstavách. Hneď vedľa portrétu Vojtecha Angyala visela na stene súprava hodvábnej paličkovanej čipky (golier, dve manžety a dva náplecníky) vyhotovenej Emou Angyalovou podľa návrhu jej brata Vojtecha, ktorá bola pripravená na medzinárodnú súťaž. Typickým vzorom Angyalových čipiek boli zvieratka ako napríklad motýle, pávy, kohútiky, jelene i perličky.

V druhej miestnosti boli predstavené jednotlivé pobočky čipkárskej školy a to Kremnické bane (1889, dielňa presťahovaná z domu V. Angyala), Kremnica (1. december 1908), Kunešov (15. november 1912), Krahule (1. december 1912), Lúčky (15. december 1903) a Staré Hory (prvá písomná zmienka v ročenke 1899). Pre školskú čipkársku dielňu pôsobiacu v Angyalovom dome sa konečne v roku 1889 našli priestory, a to na Kremnických baniach v budove banskej správy šachty Anna. Netrvalo dlho a dielňa sa v roku 1894 presťahovala do úradníckeho bytu banskej správy pri šachte Matej, kde bola až do roku 1939. Banská správa poskytla svoje priestory na výučbu žiačkam a robotníckam, prevažne z baníckych rodín, bezplatne. O náklady sa podelilo aj mesto Kremnica, poskytovalo drevo na kúrenie v zimných mesiacoch. V Kremnických Baniach bola aj knižnica čipkárskej školy a do konca roka 1918 sa v nej nachádzalo takmer štyristo zväzkov kníh a časopisov. Z tohto množstva kníh sa podarilo zachrániť len dve, ktoré sme mohli vidieť v jednej z vitrín. Kremnickú čipkársku školu postupne tvorilo niekoľko pobočiek, ktoré sa oficiálne nazývali školskými dielňami. Vyučovanie v školskej dielni pozostávalo z dvoch šesťmesačných kurzov – pre začiatočníčky a pre pokročilé. Každý kurz bol rozdelený na dve časti trvajúce

tri mesiace. Žiačky dostávali počas kurzu mesačné štipendium vo výške troch zlatých. Nite a potrebné náradie dostávali zdarma. V roku 1892 dosiahol počet žiačok číslo 118. Žiačky po ukončení školy buď pracovali ďalej na základe objednávok v školskej dielni, za čo dostávali finančnú odmenu, alebo zostali doma a čipkárstvom si zarábali popri iných domácich či pracovných povinnostiach.

Na tomto mieste by som ešte mohla spomenúť dielňu zriadenú priamo v Kremnici na Štefánikovom námestí, dnes už v nejestvujúcom dome vdovy Márie Finkovej v období 1908 – 1928. Otvorená bola dňa 1. decembra 1908 a vedúcou sa stala Anna Barányová, ktorá školu viedla až do roku 1924. V prvom roku existencie mala 23 žiačok. Táto dielňa bola známa vysokou produkciou tzv. kusových čipiek. Štátna čipkárska škola v Kremnici sa niekedy v rokoch 1923/1924 presťahovala do dvoch priestranných miestností miestnej materskej školy. Priestory poskytovalo mesto bezplatne a zabezpečovalo aj drevo na kúrenie. Učebne tu však boli veľmi vlhké a preto škola žiadala od mesta vykonanie nápravy. Školským rokom 1927/1928 však čipkárska dielňa v Kremnici svoju činnosť definitívne skončila. V roku 1928 bolo všetko zariadenie z tejto dielne aj spolu s učiteľkou presunuté do Hodruše, kde bola v nasledujúcom roku zriadená Štátna čipkárska škola pod vedením Adely Lackovej. Informácie o čipkárskych dielňach v Hodruši a Španej Doline sme našli v poslednej tretej miestnosti.

Našu prehliadku výstavy sme končili pri súčasných čipkách vyhotovených členkami Klubu kremnickej paličkovanej čipky pod vedením spoluautorky knihy Eleonóry Vaškovej. Hlavným cieľom tohto klubu je oživenie starej baníckej čipky z nášho regiónu. Dnes pôsobí v priestoroch NBS – Múzea mincí a medailí. Členky sa pravidelne stretávajú a spolupracujú s klubmi aj v iných mestách. V roku 2000 na výstave Moja zem v Novej bani získali členky klubu cenu za oživenie a technicky dobré zvládnutie tradičnej kremnickej čipky. Svoje práce predvádzajú aj na medzinárodných workshopoch a posielajú do rôznych súťaží ako napr. súťaž paličkovaných čipiek k emisiám poštových známok Veľká noc 2016 a Vianoce 2016. V roku 2010 sa zúčastnili projektu Čipkárska cesta.

Celá expozícia bola doplnená menami najvýznamnejších a najšikovnejších žiačok a ich prác počas celého pôsobenia čipkárskych škôl v okolí Kremnice. Kremnické čipkárske školy zanikli v roku 1953, keď úlohu zachovania a rozvoja tradičných remesiel a ľudových výrob prevzalo ÚLUV (Ústredie ľudovej umeleckej výroby). Viac informácií o Kremnických čipkárskych školách získate v knihe (viď zdroje).

Čo ešte dodať na záver. Po otvorení expozícií baníckej čipky v Španej Doline a Hodruši sme sa konečne dočkali, i keď len dočasnej, výstavy aj v Kremnici. Dúfajme, že sa v našom bývalom hlavnom banskom a slobodnom kráľovskom meste nájde v budúcnosti miesto aj na trvalú expozíciu tejto krásnej súčasti baníckych tradícií.

Ivana Horváthová
Kremnický banícky spolok

ZDROJE:

Lucia Krchnáková: Kremnické čipkárске školy 1888 – 1953, Národná banka Slovenska – Múzeum mincí a medailí 2018, 147s., ISBN: 978-80-8043-239-3

